

ПОХОВАННЯ 32 У НЕФІ ЦЕРКВИ УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ

Погоржельська Ірина Володимирівна

молодший науковий співробітник,
завідувач реставраційної лабораторії
ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України»,
Інститут археології НАН України, Київ
E-mail: zbrojar@ukr.net

Мойжес Володимир Валерійович

кандидат історичних наук,
завідувач Археологічного музею ім. проф. Е. Балагурі
факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: volodymyr.moizhes@uzhnu.edu.ua
Scopus Author ID: 57190844415
<http://orcid.org/0000-0002-4836-7042>

У 2019 році, під час археологічних досліджень площі центрального нефу (розкоп II) зруйнованої церкви, що на території Ужгородського замку, були зафіксовані поховання XV – XVII ст. Частина з них виявились інвентарними, що, зокрема, дає змогу більш чітко їх датувати. У даній статті пропонується аналіз знахідок одного із таких поховань (№ 32). Воно добре збережене, представлене склепінням, верхньою та нижньою частиною посткраніального скелету. За кістками черепа та морфологією трубчастих кісток встановлено, що поховання належить чоловіку 25–35 років. Виявлені тут предмети є доволі рідкісними, а головне, їх вдалось точно зафіксувати. Це заклепки від труни, чисельні чорні намистини від розарію та мідний медальйон, який їх завершував, а також три золотих кільця. Аналіз цих знахідок дозволяє датувати поховання в межах першої половини XVII століття. Особлива увага приділяється наявним тут металевим деталям одягу та фрагментам текстилю. Даний матеріал був переданий на дослідження до реставраційної лабораторії державного підприємства «Науково-дослідний центр Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України. Фотографії зроблені *in situ* місць знахідок зафіксували їх залягання в області черепної коробки та нижніх кінцівок. У першому випадку, судячи з розташування фрагментів текстилю та його оздоблення, це була шовкова домашня шапочка, можливо вона використовувалась для сну. Під нижніми кінцівками, а саме під великогомілковими кістками, було зафіксовано металічні застібки з декоративними накладками, а також залишки текстилю. Встановлено, що це є рештки чоловічих штанів угорського типу, які були пошиті з вовняного сукна темно-коричневого або чорного кольору, а застібки вздовж гомілки є характерною їх ознакою. Проведений аналіз збереженого текстилю дозволяє підтвердити датування поховання в межах першої половини XVII століття.

Ключові слова: Ужгородський замок, церква, неф, поховання, знахідки, деталі одягу, текстиль.

Постановка проблеми. У 2019 році археологічна експедиція Ужгородського національного університету продовжила дослідження руїн середньовічної церкви, що знаходяться у південній частині двору Ужгородського замку. Ця пам'ятка приховує від нас ще чимало таємниць. Не вирішеним до сьогодні є питання часу зведення церкви. Більшість дослідників схиляються до думки, що вона була зведена впродовж XIII століття. Але ж письмові джерела не підтверджують це припущення [Мойжес, 2019а, с. 40–41]. У такому випадку саме археологічні матеріали можуть наблизити науковців до визначення часу зведення та часового діапазону функціонування костелу. Надзвичайно важливими з точки зору датування є виявлені тут поховання, адже їх інвентар часто має доволі насичений інформативний зміст для археології.

За вказаний сезон розкопувалась ділянка у межах центрального нефу. Вона охопила більшу його частину і становила 90 м² (Розкоп II) (Рис. 1). Саме ця частина храму, яка, на думку ряду науковців,

виступає як найбільш рання і є найбільш перспективною для точного визначення часу його зведення [Тердік, 2013].

Верхній шар складався виключно із завалу каміння, цегли, будівельного розчину, штукатурки та уламків нервюр від готичного склепіння. З глибини 0,4–0,6 м від рівня підлоги церкви вже фіксувалися верхівки стін від чотирьох крипт. Склепіння їх були зруйновані, ймовірно, ще у середині XVIII століття, коли крипти пограбували. Тоді ж було знищено й наявні тут поховання (збереглося тільки одне криптове поховання). Отже, площа всіх крипт була заповнена будівельним сміттям, що містило і хаотично розкидані людські кістки.

Окрім цього були виявлені сходи, які вели у крипту, яка прибудована до південної стіни нефу. Стратиграфічно визначено, що вони були зведені не раніше другої половини XVI століття. До цього часу може відноситись і зафіксована тут дренажна система, яка була створена для відведення дощової води, яка могла накопичуватися в криптах. Вона має

вигляд виритої в материку канавки, в якій з цегли викладений канал. З одної сторони він починається в межах крипти, що знаходиться в апсиді і звивисто тягнеться у центральній частині нефу, маючи розгалуження до крипт, у бік притвору (Рис. 1).

За межами крипт містився шар коричневого ґрунту з дрібними вкрапленнями. В ньому були виявлені поховання XV – XVII століття, які залягали на глибини від 1,2 м до 2,55 м від рівня підлоги церкви. Окремі з них зазнали пошкодження під час пізніших похоронів або були перерізані стінами крипт чи іншими перебудовами. Загалом на дослідженій площі 2019 року було зафіксовано 54 позакриптових поховань (Рис. 1). Окремі з них виявились інвентарними.

3-поміж них виділяється поховання № 32. Залягало воно на глибині 1,75 м від рівня підлоги церкви (Рис. 1). Виявилось добре збереженим, присутня верхня та нижня частина посткраніального скелету. Склепіння здавлене ґрунтом, представлене уламками. За кістками черепа та морфологією трубчастих кісток встановлено, що поховання належить чоловіку 25–35 років¹.

Виявлені тут предмети є доволі рідкісними і їх вдалось точно зафіксувати. Отже, доцільно провести хоча б короткий аналіз знахідок з даного поховання. Це, зокрема, дасть змогу більш чітко хронологічно його визначити, що є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Так, по периметру поховальної ями були зібрані різних степенів збереженості заклепки від труни. Вони мають декоровані округлі мідні шапочки діаметром 2,5 см, а цвяшки залізні (Рис. 2). Аналогічні заклепки були виявлені в крипті поруйнованої римо-католицької церкви Св. Трійці в Ужгороді. Вона була збудована у першій половині XVII століття, що підтверджується археологічним матеріалом [Мойжес, 2019b, с. 21]. Зокрема відомо, що цей храм у 1640 році був освячений естергомським єпископом Георгієм Ліппаєм [Філіп, 2005, с. 196; Філіп, 2006, с. 8].

Під час розчистки поховання, в межах грудної клітки, були зібрані чисельні чорні намистини, які були складовими розарію (Рис. 3, 1). Там само знаходився і мідний медальйон, якій його завершував. Він має овальну форму, розміром 27 x 34 мм, а його вага становить – 7,78 г. Зображення на ньому рельєфне двостороннє. На аверсі присутня сидяча постать Богородиці, що тримає на колінах Дитяtko Ісуса і підтримує його лівою рукою. Навколо напис: *(•)PATRONA•HVNGAR• V: M(•)TAI (?L(?)E(?)N(?)* – *Опiкунка Угорщини Дiва...* (Рис. 4, 1–1a). На реверсі: у центрі знаходяться дві постаті сидячих чоловіків – святі Павло і Антоній. Праворуч і лiворуч постатей зображено по пальмовому дереву, а над їх головами птах у польоті, який у дзьобі тримає округлий предмет, що символізує шматок

хліба. Навколо напис: *S•PAVLVS•P(RI)M(VS) • EREM(ITA) •S•ANTONIVS ABB(AS)* – *Святий Павло перший пустельник, святий Антоній абат* (Рис. 4, 2–2a).

Повну аналогію цьому зображенню знаходимо на реверсі медальйона, знайденого у Вроцлаві. Він виявлений в культурному шарі цвинтаря, який функціонував впродовж 1621 – 1670 років при костелі Свв. Петра і Павла [Wojcieszak, 2012, s. 47–48]. Щодо місця його виготовлення, автори досліджень у Вроцлаві висловили обережне припущення про можливий зв'язок з виробничими майстернями у Ченстохові. Однак на їхню думку, враховуючи характерні зображення на аверсі та пов'язання предметів з різними чернечими орденами, медальйон радше має італійське походження [Pankiewicz, Witkowski, 2012, s. 54–58].

З лівої сторони крижової кістки було зафіксовано три золотих кільця, що лежали у купці (Рис. 3, 2; 5). Вони різняться як оздобленням, так і розміром (Рис. 6, 1–3).

Особливої уваги заслуговують виявлені тут металеві деталі одягу та фрагменти текстилю, що були передані на дослідження до реставраційної лабораторії державного підприємства «Науково-дослідний центр Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України (ДП «НДЦ ОАСУ»). Фотографії зроблені *in situ* місць знахідок зафіксували їх розташування в області черепної коробки та нижніх кінцівок.

Навколо кісток черепа по колу знаходилось п'ять різновеликих фрагментів широкого мережива з залишками тканини, а також кілька рештків вузького мережива (Рис. 3, 3; 7).

Широке мереживо з фестонами і квітковими елементами в середині має ширину в максимальних частинах до 65 мм. Первинне очищення мережива дозволило встановити, що воно виплетене з золотних ниток товщиною приблизно 0,3 мм, які складаються з волокнини слабокрученого S-круткою шовку, навколо якого намотано металевий плаский дріт. Нитки мають сіро-коричневий колір завдяки патині металу та глибокому забрудненню, шовкова частина нитки жовто-золотавого кольору. Орнамент плетіння складний і зроблений технікою на коклюшках, плетіння ретельне і акуратне з використанням ниток двох різних товщин. Все це може свідчити про його виготовлення скоріше в цехових майстернях або імпортоване, ніж виплетене в колі родини. Подальше дослідження як орнаменту мережива, так і самих золотних ниток, дозволить провести порівняльний аналіз з подібними знахідками цього ж історичного періоду з музейних колекцій та інших археологічних експедицій.

Вузьке мереживо також має фестони, шириною до 11 мм в максимальних частинах, виплетене так само технікою на коклюшках з напрочуд тонької золотної ниточки. Стан мережива надто слабкий, забруднення велике, але зломи золотної нитки дають можливість припустити, що її основа не шовкова нитка, а є рослинного походження (льон або бавовна). Більш детально визначити склад металеві

¹ Статевікові визначення та виміри антропологічного матеріалу проводив молодший науковий співробітник відділу біоархеології Інституту археології НАН України Долженко Юрій Володимирович безпосередньо у приміщенні лабораторії Археологічного музею ім. проф. Е. Балагурі факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

обкрутки та текстильної основи дозволить подальше очищення та консервація знахідок.

Широке мереживо було ретельно пришите шовковою ниткою до невеличкого фрагменту тканини, що на момент дослідження має бурий колір та тканий орнамент. Зараз такий тип тканини прийнято називати жакардовим, коли матовий візерунок утворюється на глянцевої гладкій поверхні (або навпаки блискучий візерунок на матовому тлі), завдяки використанню атласного або саржевого переплетення ниток основи та підткання. В знахідці з поховання 32 мереживо було пришите шовковими ниточками, стібки охоплювали нитки мережива і прокладались довжиною до 2–3 мм зі спідньої сторони тканини, таким чином це дозволило встановити лицеву і спідню сторони тканини.

Блискуче тло лицевої сторони тканини утворювали (з рапортом 3/1) шовкові нитки основи, натомість рослинний орнамент був матовий, завдяки густішому переплетенню шовкових ниток основи і підткання. Товщина ниток основи становить приблизно 0,14 мм, а підткання – 0,2 мм. Подібні тканини в цей історичний період, до винаходу верстатів Жаккарда, мали назву адамашок [Slowik, 1976, s. 12] і, як правило, завозились з Італії та країн Сходу, до теперішньої території України. Тканина ця була широкого вжитку як серед міщан, так і серед шляхти, використовувалась для чоловічого та жіночого одягу, літургичних предметів. Судячи з розташування знахідки в похованні 32, її оздоблення, вона була шовковою домашньою шапочкою або використовувалась для спання. Ретельні шви, якими пришито мереживо до тканини свідчать, що вона була в ужитку власником ще при його житті. Подібну шапочку оздоблену мереживом можна побачити на різьбленні «Смерть багача» 1620 року, яка зберігається в Національному Музеї м.Краків, адамашкова шапочка була й в похованні 1620 року поморського князя Франтишка [Januszkiewicz, 1995, s. 98]. Шапочка датована XVII століттям була знайдена при археологічних розкопках крипт костела Вознесіння Святої Діви Марії в м. Торуні у Польщі і вона також оздоблена по краю тасьмою та коклошечним мереживом з золотої нитки [Drażkowska, 2008, s. 170]. Опис подібних головних уборів можна знайти і в письмових джерелах, так запис 1573 року поховального вбрання короля Речі Посполитої Зигмунда Августа містить згадку «...На голову шапочка атласу червоного...» [Grabowski, 1840, s. 57]. Реєстри майна також містять подібні записи, наприклад серед речей отця Мелетія Хребтовича Богуринського у 1587 році: «...шапка адамашковая беляя...» [Українське повсякдення ранньомодерної доби, 2014, с. 423]. Ретельний огляд усіх фрагментів адамашку не виявили слідів підкладки та місць її пришивання до основної тканини, проте підкладка можливо і існувала, але не збереглась внаслідок рослинного походження волокна (льняне або бавовняне волокно) та зовсім маленьких фрагментів площини дослідження. Додаткові реставраційні і консерваційні роботи дадуть можливість детальніше визначити волокна тканини, її колір та порівняти з подібними

артефактами з колекцій музеїв Угорщини, Польщі і інших країн.

Під нижніми кінцівками, а саме під великогомілковими кістками, було зафіксовано металічні застібки – гаплички (з гачками та петлями) з декоративними накладками, а також залишки плетеного шнурочка та маленьких фрагментів тканини, до яких вони були пришиті (Рис. 3, 4; 8). Довжина гапличок з гачком становить 22 мм, а з петелькою 31 мм. Вироблені з білого металу. Накладки, що до них припаяні є однаковими, максимальним розміром 17x17 мм. Вони у вигляді трьох з'єднаних кілочок, які наче обплетені ланцюжком з дрібними кульками (Рис. 9).

Гаплички розташовувались попарно, гаплички з петелькою знаходились з внутрішньої сторони гомілки, а гаплички з гачком – з зовнішньої сторони гомілки, утворюючи таким чином пари (загалом нараховується 24 пари, відповідно по 12 під кожною великогомілковою кісткою), в яких оздоблювальна розетка гапличка була повернутою назовні.

Подібна знахідка застібок була виявлена під час досліджень крипт давнього костелу в місті Дубно і визначена як чоловічі штани угорського типу [Погоржельська, 2017, с. 240]. Але вперше, саме в похованні замкової церкви в Ужгороді, вдалось зафіксувати чітко розташування застібок, їх кріплення, а також тканини, з яких було виготовлено штани. Варто зазначити, що саме такі застібки вздовж гомілки є характерною ознакою саме цього, угорського типу штанів і їх можна побачити на деяких зображеннях датованих XVII століттям. Наприклад, на угорських портретах 40-их років XVII століття графа Адама Бат'яні [Mikó, Verő, 2008, old. 277], Петера Зріні, палатина Угорщини Пала Естерхазі 1655 року пензля Б. Блока, Кріштофа Бат'яні, а також молодого майстра з таблиці «Кодексу костюмів» [Jankovics, Galavics, Várkonyi, 1990, tab. 55]. Збереглися зображення таких застібок також і на схиленій постаті адорації Святому Хресту в костелі норбертанів в м. Вітов (Польща), на гусарі з Голуховської таблиці 1620 року з Національного музею в м. Познань (Польща). Важливо відмітити, що розташування застібок може стати в нагоді для докладнішого датування поховання. Оскільки впродовж XVII століття воно переміщувалося з лінії задньої середини гомілки, що зафіксованою археологічною знахідкою з поховання в м. Шарошпоток [Ember, 1967 old. 154] до зовнішнього боку литки як окреслено в кравецькій книжці з м. Пожонь (Братислава) 1762 року. Ці зміни проходять також паралельно зміні кута нахилу розкритої штанів що до лінії основи тканини [Hotto, 2014, old. 77].

Для дослідження було передано 12 клаптиків тканини з зони гомілок (найбільший 4x2 см) та чотири фрагменти шнурочка. Огляд в мікроскоп дозволив розділити їх на два види: шовкові саржевого плетіння і два вовняні полотняного плетіння. Клаптики з шовку тьмяно-бурого кольору мають характерне саржеве плетіння (основа саржа 3/1), лицева сторона у них блискуча за рахунок гладкої поверхні, утвореної тонкими нитками основи.

Спідня сторона натомість матова і добре видно товстіші шовкові нитки підткання. Ретельний огляд клаптиків дозволив виявити, що на них всіх присутні мікро-залишки зв'язаних волокон вовни темно-коричневого кольору. Також кожний клаптик мав на лицевій стороні кородовані відбитки від застібок гапличків. Аналіз двох невеличких мікро-фрагментів ворсистості тканини темно-коричневого кольору, дозволив виявити, що вони виткані полотняним переплетенням з ниток вовни товщиною приблизно 0,5 мм легкої S-крутки, а також, що з одного боку тканина має характерне ворсове покриття зроблене методом валяння. С великою долею вірогідності можна окреслити цю тканину як сукно. Один з фрагментів довжиною 15 і шириною 8 мм був пришитий вздовж до плетеного шнурка шовковою ниткою, він має залом від підгибу тканини на внутрішню сторону і сліди проколу голкою, отож він становить підшитий край лінії застібки.

Шнурочок сіро-коричневого кольору має ширину біля 3 мм, на всіх фрагментах присутні залишки ворсу від вовняного сукна та сліди деформації від пришивання. Сам шнурочок був сплетений способом «на вилочці» з тоненьких золотних ниток, аналіз яких потребує додаткового дослідження.

Таким чином можна стверджувати, що надані фрагменти є залишками чоловічих штанів угорського типу, які були пошиті з вовняного сукна темно-коричневого або чорного кольору та мали повну, або часткову, на рівні застібок на литках, підкладку з шовкової тканини саржевого плетіння. Застібка з металевих гапличків пришта була під основою вовняною тканиною, а лінія краю була укріплена і декорована шнурочком із золотних ниток.

Важливо наголосити, що ретельно піднятий археологами з поховання фрагмент сукна з нашитим шнурочком, під час лабораторних досліджень дозволив зафіксувати і те, під яким кутом до долевої нитки був пришитий шнурок. До цього фрагменту вовни зі шнурочком був пришитий гапличок з петелькою, шнурочок має залом від повороту в бік петельки – отже він був верхнім зовнішнім елементом застібки. Таким чином можна вирахувати під яким кутом відносно до долевої нитки сукна пришитий шнурок, тобто край застібки. Цей кут є

кутом нахилу розташування крою штанів на тканині відносно долевої нитки основи і становить 55–57 градусів. Аналізуючи збережені в давніх кравецьких книжках креслення угорських штанів [Погоржельська, 2017, с. 239] від кінця XVI століття аж до 1762 року, можна зауважити, що косина змінювалася поступово протягом всього часу. Так для кінця XVI століття вона становила біля 60–57 градусів, в першій третині XVII століття – вже 55–40 градусів і в останній третині – до 30 градусів, а в середині XVIII століття майже 15 градусів. Таким чином, цей маленький фрагмент збереженого текстилю дозволяє підтвердити датування поховання в межах першої половини XVII століття, коли саме був притаманний такий спосіб крою штанів угорського типу.

Висновки. Отже, первинний аналіз переданих до лабораторії ДП «НДЦ ОАСУ» на дослідження фрагментів текстилю з поховання 32 в центральному нефі замкової церкви Ужгорода, дозволив поділити знахідки на кілька груп за типом виготовлення: тканій та нетканий текстиль. До тканого текстилю відносяться тканини виготовлені на ткацьких верстатах різними техніками, серед наданих фрагментів після очищення, можна виокремити текстиль полотняного переплетення (сукно) (Рис. 10, 1), саржевого (Рис. 10, 2) та складного візерунчатого (адамашок) (Рис. 10, 3). З нетканих знахідок: мереживо плетене технікою на коклюшках (Рис. 10, 4) та плетений технікою «на вилочці» шнурочок (Рис. 10, 5). За типом сировини текстиль поділяється на шовкові тканини (адамашок і саржа), вовняна (сукно), золотні нитки. Додаткові дослідження дозволять чіткіше окреслити фарбники та встановити колір тканин, склад золотних ниток, орнаменти мережива. Такий широкий спектр використання тканин, декоративних елементів є свідченням економічних зв'язків даного регіону з осередками їх виготовлення – Італією та Туреччиною, а також тісних і розгалужених купецьких шляхів. В той же час, як сам тип одягу, так і його оздоблення золотним мереживом і шнурками є ознакою побутування угорської або так званої «сарматської» моди серед мешканців Ужгорода першої половини XVII століття – заможних міщан або шляхти.

Список використаних джерел

- Drażkowska, A., 2008. *Odzież grobowa w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Torun: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008, 343 s.
- Ember, M., 1967. XVI – XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptából, *Folia Archaeologica*, Budapest, 1967, XIX, old. 151–183.
- Grabowski, A., 1840. *Starożytności historyczne polskie: czyli pisma i pamiątki do dziejów dawnej polski, listy królów i znakomych mezo, przypowieści, przysłowia i t.p. Zrękopismów zebrał i przydał Żywoły uczonych polaków. T.I*. Krakow, 1840, 496 s.
- Hottó, É., 2014. *Dekonstrukció és rekonstrukció a XVII – XVIII. századi magyar férfi öltözetek jellemző szabásformáinak rekonstrukciós elemzése, Doktor (PhD) értekezés*, Sopron, 2014, 137 old.
- Januskiewicz, B., 1995. *Klejnoty i stroje ksiązat Pomorza Zachodniego XVI – XVII wieku w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie*, Warszawa, 1995, 143 s.
- Jankovics, J., Galavics, G., R. Várkonyi, Á., 1990. *Régi erdélyi viseletek. Viseletkódex a XVII. századból*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1990, 131 old.
- Mikó, Á., Verő, M., 2008. *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16 – 17. század)*, Budapest, 2008, 391 old.
- Pankiewicz, A., Witkowski, J., 2012. Dewocjonalia barokowe odkryte na cmentarzysku przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu, *Wroclavia antiqua*, t. 17, *Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621 – 1670)*, Wrocław, s. 49–68.

Słownik terminologiczny sztuk pięknych, 1976. Pod. red. Stefana Kozakiewicza, Warszawa: PWN, 522 s.

Wojcieszak, M., 2012. Cmentarz św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim w świetle ksiąg parafialnych, *Wroclavia antiqua, t. 17, Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621 – 1670)*, Wrocław, s. 47–48.

Мойжес, В., 2019а, Матеріали археологічних досліджень середньовічної церкви на території Ужгородського замку за 2018 рік, *Науковий збірник Комunalного закладу «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тивадара Легоцького» Закарпатської обласної ради*, вип. XVIII – XIX, Ужгород: TIMPANI, с. 38–73.

Мойжес, В., 2019b. Результати археологічних досліджень церков м. Ужгорода у 2018 році, *Збірник тез IV міжнародної науково-практичної конференції до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка «Пам'ятки Тустани в контексті освоєння Карпат, Проблеми їх збереження та використання»*, Львів, с. 20–21.

Погоржельська, І., 2017. Дослідження та наукова реконструкція одягу угорського типу за археологічними знахідками, *Археологія і давня історія України*, вип. 1 (22), Київ: ІА НАН України, с. 238–242.

Тедрик, С., 2013. Ужгород (Ungvár), Замкова церква, *Середньовічні церкви від Тиси до Карпат, Том 2, Шляхами середньовічних церков у Сабольчському та Березькому краях і на Закарпатті*, Ніредьгаза: Color Pack, с. 196–205.

Українське повсякдення ранньомодерної доби: збірник документів. Вип. 1: Волинь XVI ст., 2014. / Упор. Безпалько В. В., Висотин М. Б., Ворончук І. О., Кучерук М. М., Чубик Ю. І., Київ: Фенікс, 776 с.

Філіп, Л., 2005. З історії культових споруд Ужгорода, *Carpatica-Karpatika: Науковий збірник, присвячений світлій пам'яті педагога і вченого Томаша Сопка*, вип. 32, Ужгород: Лира, с. 193–200.

Філіп, Л., 2006. *Стара Радванка*, Ужгород, 2006, 18 с.

References

Drażkowska, A., 2008. *Odzież grobowa w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Torun: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2008, 343 s. (in Polish).

Ember, M., 1967. XVI – XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptából, *Folia Archaeologica*, Budapest, 1967, XIX, old. 151–183. (in Hungarian).

Filip, L., 2005. Z istorii kul'tovoyh sporud Uzhhoroda [From the history of religious buildings in Uzhgorod], *Carpatica-Karpatika: Naukovyj zbirnik, prysvyachenyj svitlij pam'yati pedagoga i vchenogo Tomasha Sopka*, Uzhhorod: Lira, Vyp. 32, s. 193–200. (in Ukrainian).

Filip, L., 2006. *Stara Radvanka [Old Radvanka]*, Uzhhorod, 2006, 18 s. (in Ukrainian).

Grabowski, A., 1840. *Starożytności historyczne polskie: czyli pisma i pamiętniki do dziejow dawnej polski, listy krolow i znakomitych mezow, przypowiesci, przyslowia i t.p. Zrękopismów zebrał i przydał Żywyoty uczonych polaków. Tl.* Krakow, 1840, 496 s. (in Polish).

Hottó, É., 2014. *Dekonstrukció és rekonstrukció a XVII – XVIII. századi magyar férfi öltözetek jellemző szabásformáinak rekonstrukciós elemzése, Doktori (PhD) értekezés*, Sopron, 2014, 137 old. (in Hungarian).

Januszkiewicz, B., 1995. *Klejnoty i stroje ksiazat Pomorza Zachodniego XVI – XVII wieku w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie*, Warszawa, 1995, 143 s. (in Polish).

Jankovics, J., Galavics, G., R. Várkonyi, Á., 1990. *Régi erdélyi viseletek. Viseletkódex a XVII. századból*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1990, 131 old. (in Hungarian).

Mikó, Á., Verő, M., 2008. *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16 – 17. század)*, Budapest, 2008, 391 old. (in Hungarian).

Moizhes, V., 2019a. Materialy arheologichnyh doslidzhen` seredn`ovichnoi cerkvy na terytorii Uzhhorods`kogo zamku za 2018 rik [Materials of the archeological studies of the medieval church on the territory of Uzhhorod castle for 2018], *Naukovyj zbirnyk Komunal'nogo zakladu «Zakarpats`kyj oblasnyj kraysnavchij muzej imeni Tyvadara Legockogo» Zakarpats`koyi oblasnoyi rady*, Vyp. XVIII – XIX, Uzhhorod : TIMPANI, s. 38–73.

Moizhes, V., 2019b. Rezul'taty arheologichnyh doslidzhen` cerkov m. Uzhhoroda u 2018 roci [The results of the archaeological survey of Uzhhorod churches in 2018], *Zbirnyk tez IV mizhnarodnoyi nauково-praktychnoi konferencii do 80-richchya vid dnya narodzhennya Myhajla Rozhka «Pamyatky Tustani v konteksti osvoyennya Karpat, Problemy ih zberezhenya ta vykorystannya»*, Lviv, s. 20–21. (in Ukrainian).

Pankiewicz, A., Witkowski, J., 2012. Dewocjonalia barokowe odkryte na cmentarzysku przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu, *Wroclavia antiqua, t. 17, Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621 – 1670)*, Wrocław, s. 49–68. (in Polish).

Pogorzelska, I., 2017. Doslidzhennya ta naukova rekonstrukciya odyagu ugars`kogo typu za arheologichnymy znahidkamy [Studying and Science Reconstruction Hungarian Clothes on the Base of Archeological Finds], *Arheologiya i davnya istoriya Ukrainy*, Vyp. 1 (22), Kyiv: IA NAN Ukraine, s. 238–242. (in Ukrainian).

Słownik terminologiczny sztuk pięknych, 1976. Pod. red. Stefana Kozakiewicza, Warszawa: PWN, 522 s. (in Polish).

Tedrik, S., 2013. Uzhhorod (Ungvár), Zamkova cerkva [Uzhhorod (Ungvár), Castle church], *Seredn`ovichni cerkvy vid Tysy do Karpat, Tom 2, Shlyhamy seredn`ovichnyh cerkov u Sabolchs`komu ta Beresz`komu krayah i na Zakarpatti*, Nyiregyháza: Color Pack, s. 196–205. (in Ukrainian).

Ukrayins`ke povsyakdennya rann`omodernoyi doby: zbirnyk dokumentiv. vyp. 1: Volyn` XVI st., [Ukrainian Everyday Routine In the Early Modern Era: Collection of Documents. First Issue: Volyn` of 16-th Century], 2014. / Upor. Bezpal`ko V. V., Vy`sotin M. B., Voronchuk I. O., Kucheruk M. M., Chuby`k Yu. I., Kyiv: Feniks, 776 s. (in Ukrainian).

Wojcieszak, M., 2012. Cmentarz św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim w świetle ksiąg parafialnych, *Wroclavia antiqua, t. 17, Nowożytny cmentarz przy kościele św. Piotra i Pawła na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu (lata 1621 – 1670)*, Wrocław, s. 47–48. (in Polish).

SUMMARY

BURIAL No. 32 IN THE NAVE OF CHURCH IN THE CASTLE OF UZHGOROD

Iryna Pogorzhelska

Junior research scientist

Head of the Restoration Laboratory,

State Enterprise Scientific and Research Center «Security Archaeological Service of Ukraine» of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Volodymyr Moizhes

Candidate of History, Director of prof. E. Balahuri Archeological Museum,

Faculty of History and International Relations

SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

In 2019, during archaeological excavations in the central nave area (excavation II) of the ruined church on the territory of Uzhhorod Castle, burials of the XV – XVII centuries were discovered. Some of them turned out to be inventory items that, in particular, enabled more accurate dating. This article deals with an analysis of one of these burials (No. 32). The burial was well preserved: under the vault, the upper and lower parts of the postcranial skeleton were found. According to the skull bones and the tubular bones' morphology, it was established that the burial belonged to a man aged 25–35. The items found here are relatively rare, and most importantly, they were accurately recorded. Among them, there were coffin rivets, numerous black beads from the rosary, and the copper medallion that were initially connected, and three gold rings. Analysis of these finds enabled dating the burial around the first half of the XVII century. Special attention was paid to the identified metal parts of clothing and fragments of textiles. This material was transferred for research to the Restoration Laboratory of the State Enterprise Scientific and Research Center «Security Archaeological Service of Ukraine» of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Photos taken in situ of the finds fixed the place where they have been found near the skull and lower extremities. In the first case, judging by the location of the fragments of textile and decoration, that was a silk home cap, perhaps used during sleep. Under the lower extremities, specifically under the tibia, metal fasteners with decorative overlays and the textile remains were found. It was established that the textile was the remains of men's Hungarian trousers, which were sewn from the wool material of dark brown or black color, and fasteners along the shin are the characteristic feature of this clothing. The preserved textile analysis allowed us to confirm the burial's dating around the first half of the XVII century.

Keywords: Uzhhorod castle, church, nave, burial, finds, clothing details, textiles.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Ужгородський замок. Руїни церкви.
Досліджена площа центрального нефу у 2019 році (розкоп II).

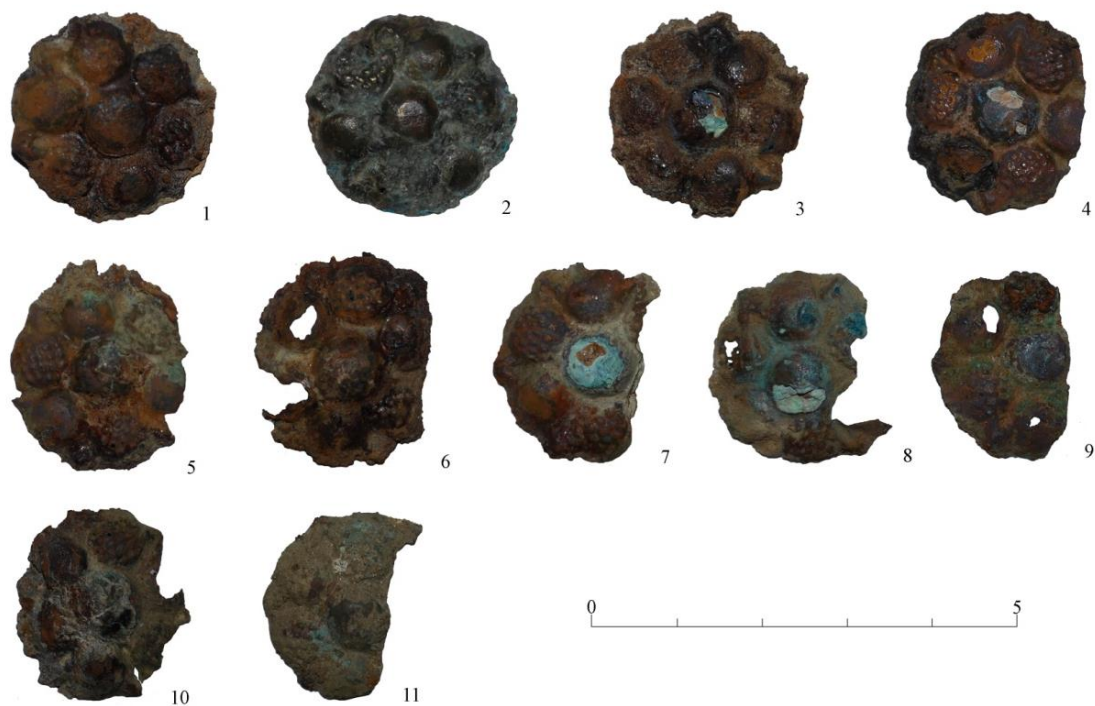

Рис. 2. Ужгородський замок. Руїни церкви. Заклепки від труни поховання 32 розкопу II.

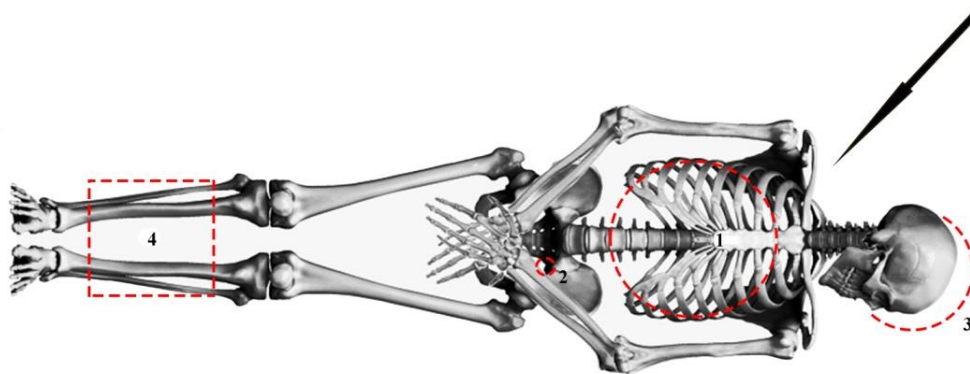

Рис. 3. Ужгородський замок. Руїни церкви. Схематичне розташування знахідок в похованні 32 розкопу II. 1 – чотки з медальйоном; 2 – золоті кільця; 3 – фрагменти текстилю від головного убора; 4 – металічні застібки – гапки.

Рис. 4. Ужгородський замок. Руїни церкви. Поховання 32 розкопу II. Медальйон.

Рис. 5. Ужгородський замок. Руїни церкви. Розташування золотих кілець в похованні 32 розкопу II.

Рис. 6. Ужгородський замок. Руїни церкви. Поховання 32 розкопу II. Золоті кільця.

Рис. 7. Ужгородський замок. Руїни церкви. Розташування фрагментів текстилю з головного убору в похованні 32 розкопу II.

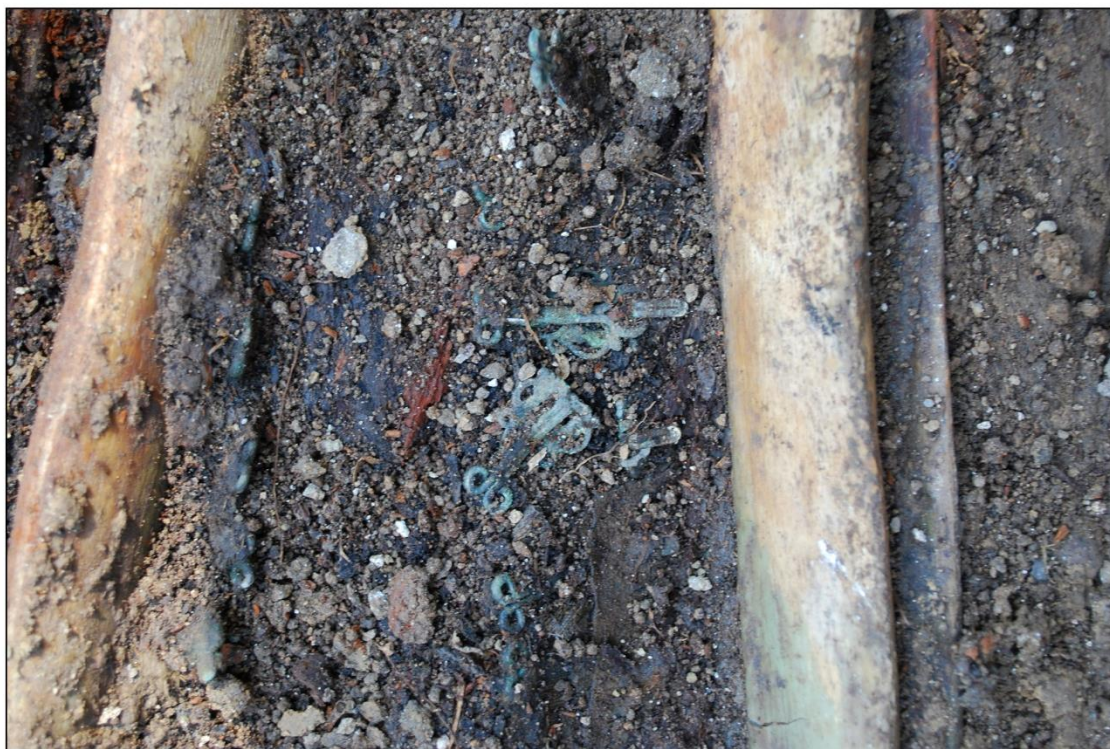

Рис. 8. Ужгородський замок. Руїни церкви. Розташування застібок в похованні 32 розкопу II.

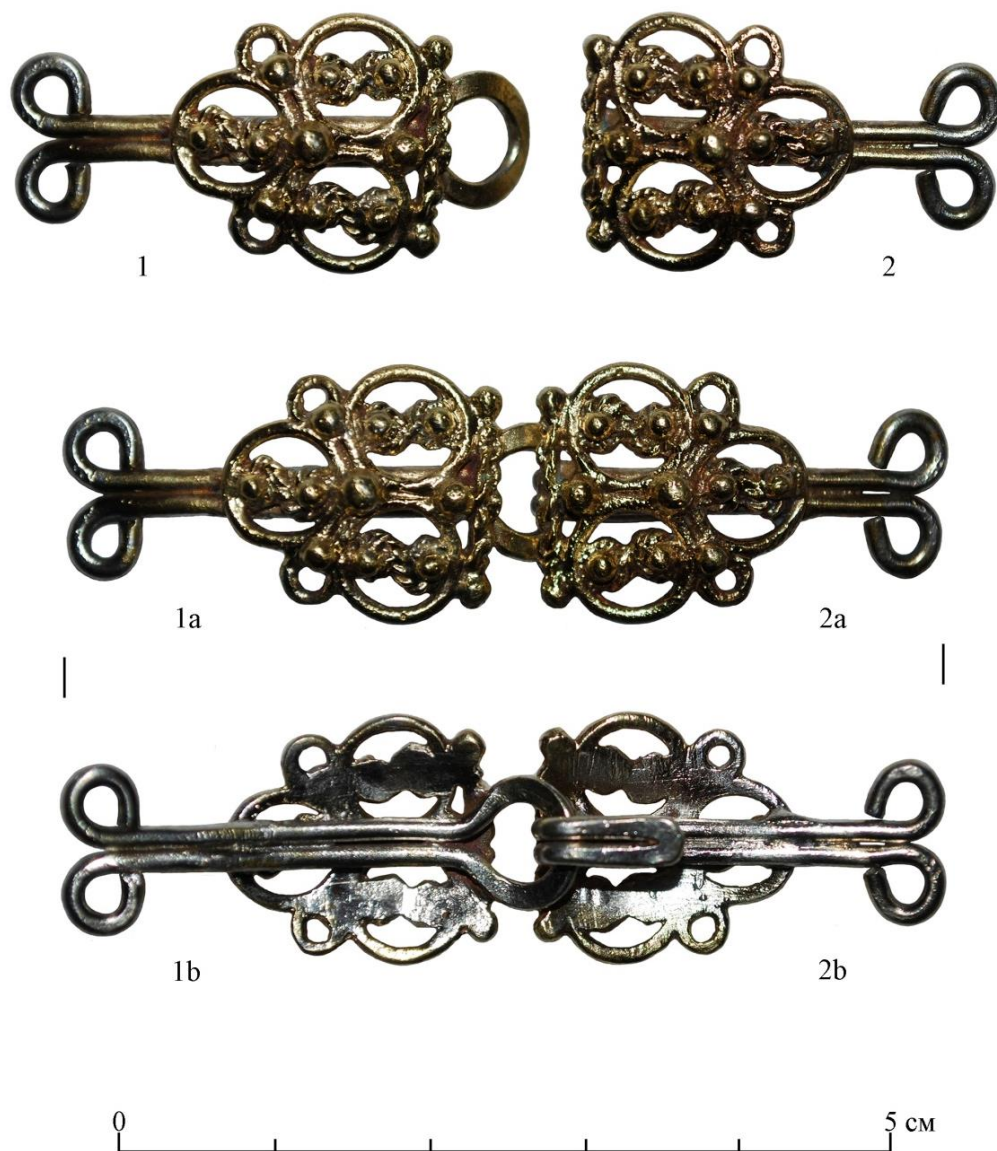

Рис. 9. Ужгородський замок. Руїни церкви. Поховання 32 розкопу II. Металічні застібки – гаплики.

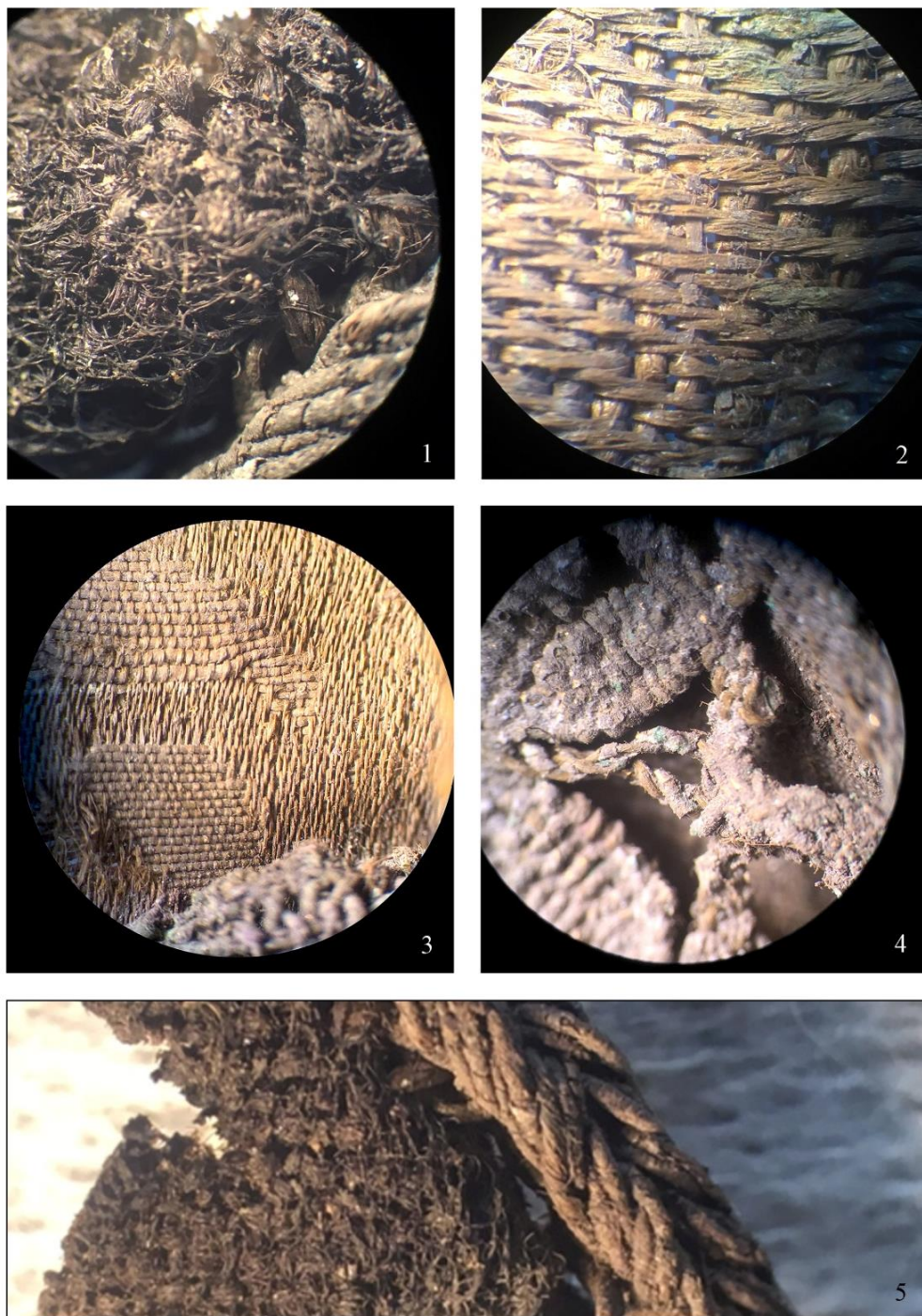

Рис. 10. Ужгородський замок. Руїни церкви. Поховання 32 розкопу II. Текстиль полотняного переплетення (сукно) (1), саржового (2), складного візерунчатого (адамашок) (3), мереживо плетене технікою на коклюшках (4), шнурочок плетений технікою «на вилочці» (5).